

Відгук

на дисертаційне дослідження «**Творчість Іриней Фальковського у контексті української літератури кінця XVIII - початку XIX ст.**» Трофимука Мирослава Мирославовича, подане на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література.

Із-поміж ще досить немалої кількості належно не досліджених постатей старого національного письменства IX-XVIII сторіч, їхнього доробку, єпископ православної церкви, письменник, науковець і ректор Києво-Могилянської академії **Іриней Фальковський** (1762-1823 рр.) виділяється своєю творчою універсальністю, характерною для визначних діячів Відродження і Просвітництва. За характером діяльності він є типовим представником літературного процесу другої половини XVIII - першої чвертини XIX ст., в якій переплетені традиції давнього національного письменства, просвітницько-класицистичні літературні жанри, естетика та віяння передромантизму. За умовами життя, навчання, світоглядними самотніми особливостями, прагненням якнайбільше принести суспільству користі своїми знаннями, працелюбством, жагою пізнання та опанування точними науками, розумінням вагомості для людини, країни морально-етичної шляхетності він суголосний Григорієві Сковороді.

Оскільки до аналізу життєвого шляху, різнобічного творчого доробку Іриней Фальковського, зокрема і літературного, після XIX ст. в Україні літературознавці майже не зверталися, то праця М. М. Трофимука, в якій проаналізовані різномовні твори світської, богословської, філософської, історико-географічної тематики, актуальна. Вона дозволить фахово доповнити історію національної літератури означеного періоду, історію класицистичного напрямку в ній, поглибить конкретними фактами історію Києво-Могилянської академії як основного навчального закладу в підросійській Україні, в котрій сформувалися творчі особливості сотень талановитих філософів, письменників, богословів, в тому числі і її останній ректор Іриней Фальковський.

Структура дисертаційного дослідження М.М. Трофимука раціонально продумана й обґрунтована, вона виразно окреслює літературознавчий портрет

Іриней Фальковського, особливості творчого доробку письменника, його мовну палітру та формування в здібного юнака під керівництвом батька культу знань, відповідального ставлення до освіти, пізнання, котрі в подальшому житті допомогли йому сформуватися різнобічно розвиненим фахівцем: церковним проповідником, філософом, математиком, астрономом, істориком, письменником, який своєю діяльністю продовжив досвід і традиції Теофана Прокоповича. Сповідуючи ідеї попередника про церковного єрарха-науковця, Іриней Фальковський, як і Теофан, не обмежений конфесійними канонічними рамцями.

Перший розділ дисертації «Історіографія питання» унаочнює історико-культурний, життєписний рівні напрацювань дослідників XIX ст.: Євгенія Болховітінова, Никифора Щоголева, Віктора Асоченського, Івана Скворцова, Георгія Булашова, Степана Голубєва, Філарета Гумілевського, Івана Павловського. Ці розвідки, архівні матеріали (а їх 92 томи) дали поштовх, як доводить дисертант, до появи уточнених біографій Фальковського, написаних Миколою Петровим, Михайлом Будановим-Владимировським, енциклопедичних гасел Костянтина Здравомислова, Зої Хижняк, історико-літературної розвідки Валерія Шевчука в книжці «Муза Роксоланська: Українська література XVI-XVIII століть», та оприлюднення двох поетичних творів ув антології «Марсове поле» (1989), хрестоматії «Слово многоцінне», згадки про латиномовні віршовані твори в монографії М. С. Трофимука «Латиномовна література України XV-XIX ст.: жанри, мотиви, ідеї» (2014).

Історіографічний розділ підкреслює актуальність дисертаційного дослідження М.М Трофимука, котрий наполегливо опрацював багатомову рукописну спадщину Іриней Фальковського, публікації XIX-XX ст., вибірюючи фактичні матеріали й написав вагомий нарис, що знадобиться багатьом дослідникам для написання справді наукових історій різних галузей в Україні.

Другий розділ дисертації «**Біографія. Становлення особистості**» синтетично, виправляючи накопичені неточності, допущені попередниками, їх розбіжності з двотомною автобіографією Фальковського, його «**Щоденними роздумами**» з 1786 року, враховуючи різні архівні джерельні дані, замітки, назбирані в рукописах

письменника, створив новий варіант ґрунтового життєпису Іринєя Фальковського. Біографія, написана М. Трофимуком, допомагає не лише пізнати й зрозуміти Фальковського як унікальну історичну постать у національній культурі, але й відчутти ті різнобічні впливи, котрі виґранювали його характер, мету, наполегливість і працелюбство, настирливість у здобуванні освіти, в прагненнях опанувати природничо-математичними знаннями. Вплив батька на хлопця був авторитетним і вирішальним у виборі ним життєвого шляху, культу освіти й знань. Дисертант творчо опрацював дві частини «Біографічних відомостей», підкреслив доброчинну підтримку осиротілого Івана батьковими приятелями дипломатами Григорієм Полетикою, князем Дмитрієм Голициним, отцем Ізекиїлем. Докладно відтворюючи хід навчання Фальковського в Токаї, Пресбурзі, Пешті, Офені, побутові труднощі, тимчасові заробітки в російському посольстві у Відні, при посольській місії в Токаї, М. Трофимук звертає увагу на праґматичну спрямованість молодого Фальковського в студіюванні математики, фізики, архітектури, щоб бути «полезным отечеству знаниями» й непросте повернення в Україну, щоб завершати здобування освіти в Києво-Могилянській академії. Дослідник звертає увагу й на олітературнення автобіографії побутовими, психологічними замальовками, листами. Наполегливу підготовку себе до викладацької практики в Києво-Могилянській академії Фальковський, як звертає увагу дисертант, розпочав ще під час навчання в Пешті, Будині підготовкою посібників для іспитів «Сокращение Истории философии», «Правила гражданской архитектуры», статтями з фізики, математики, посібником «Географическое описание Венгрии на русском языке», котрі згодом використовував у викладацькій праці в Києві.

Побожне середовище, в якому жив і виховувався Іриней Фальковський, визначило і його чернечу долю. Відмінні знання німецької мови дозволили йому пришвидшити чернечу кар'єру. За час викладацької діяльності в Києво-Могилянській академії Фальковський написав навчальний посібник з математики, курс «Сокращение смешанной математики», в якому викладає інформацію з механіки, гідростатики, аерометрії, географії, хронології, гномоніки, піротехніки,

архітектури. Він встановив у монастирі обсерваторію, організував «Вольное пиитическое общество», студентську бібліотеку, щоб полегшувати їхнє навчання.

Опрацювавши детально рукописні матеріали Іриней Фальковського з ІР НБ України ім. В.І. Вернадського, дослідник виправляє неточності, допущені дослідниками-попередниками.

Творчий підхід до викладання в академії доручених курсів (в т. ч. і богослів'я) забезпечив йому повагу й популярність. Інтриги заздрісників, як вважає дослідник, призвели до прикрих помилок, захоплення спиртними напоями, втратою викладання, а після вчасного отямлення – до подальшої активної викладацької і церковної діяльності, в розвиткові «Русской школы» – підготовчої школи до вступу в початкові класи гімназій.

У біографічному розділі дисертації М. М. Трофимук, на основі використаних рукописних і друківаних джерел, створив досконаліший варіант життєпису вченого богослова, письменника Іриней Фальковського, як типового представника українського Просвітництва, класицизму, сподвижника освітньої та наукової діяльності тієї частини духівництва, котрі присвятили свій талант служінню, поступу.

Оскільки автобіографічні матеріали Іриней Фальковського певною мірою олітературнені, то варто було більше уваги звернути на естетичний їхній бік, прослідкувати рівень і особливості їх і як літературних пам'яток.

Третій розділ дисертації **«Літературна спадщина Іриней Фальковського»** написаний розлого, доводить, що в особі прагматичного мислителя, вченого ченця крився потужний письменницький талант. У цьому ж розділі дисертант проявив належний рівень знань з класичної філології, національної літературознавчої медієвістики, теорії й практики віршознавства. Проаналізовані М.М. Трофимуком різнопланові літературні твори Фальковського гідно поповняють репертуар національного письменства, якщо вони будуть підготовлені й надруковані.

Структура розділу переконливо увиразнює жанрово-тематичну палітру літературної спадщини Іриней Фальковського, в аналізі яких дисертант обґрунтував просвітницько-класицистичні засади пам'яток. Характеристика

проповідей, переважно написаних схематично, промов, ранкових і вечірніх нотаток, «Щоденних роздумів», трактату з богословсько-полемічної догматики, тлумачень послань апостола Павла до коринтян і до римлян дають підстави думати, що їхнє оприявлення дасть поштовх до спеціального фахового дослідження й узагальнення. М.Трофимук, виокремивши з рукописного 20-томного зібрання ці твори, давши їм характеристику, проклав шлях для подальших досліджень. Варто було йому, як знавцеві класичних мов, ширше охарактеризувати перекладацьку творчість Іриней Фальковського, висловити власні припущення, гіпотези.

Новаторський підхід Фальковського до обов'язків освітянина-просвітника і пропагандиста знань для українців реалізувався не лише в працях з математики, фізики, архітектури, астрономії, але й в гуманітарній сфері. Його нарис «Краткое географическое описание Венгрии», як стверджує дисертант, став першою працею про цю країну та її національну меншину – сербів – в Україні, Московській імперії.

Аналіз поетичного доробку єпископа, за визначенням дослідника, суголосний загальним напрямкам тодішньої національної літератури на жанрово-тематичному, версифікаційному рівнях, унаочнює високий фаховий рівень поета, що писав вірші латинською, німецькою, російською мовами, його вміння проникати в поетику античної міфології, творчо продовжувати традиції античних класиків, відтворювати реалії римського пантеону, огортати ними образи московського царя Павла I та його дружини Марії в акровіршових панегіриках російською мовою, щедро приоздоблених художніми словесними блискітками.

Має рацію дослідник, виділивши в окремий підрозділ вірш історичної тематики **«Промова Готфріда до Коломана»**, котрим поет вдало поповнив національну літературу твором, що відображає хрестові походи XI ст., мілітарно-політичні проблеми, пов'язані з ними, які в рідній літературі відображені скромно.

Доба Просвітництва з культом розуму, знань, освіти, чистоти віри, моралі уважна до жанру байки, який в нашому письменстві набув повноправний розвиток у творчості Г.Сковороди. Не обминув нагоди спробувати власні сили в ньому й Іриней Фальковський, котрий, як зазначає дослідник, у своїх творах орієнтується на доробок пізньоримських авторів, пишучи їх віршем, але у виділенні повчального

висновку («сили») утверджує новітню етику, породжену християнськими чеснотами.

Опрацювавши письменницький доробок Іриней Фальковського із історіографічних ознак, дослідник не лише конкретизував його тематику, жанрово-художні особливості, але й прийшов до вагомого висновку, що як аналізована творча спадщина письменника, так і національна література у XVIII ст. були «питомою частиною загальноєвропейської».

Характеризуючи проповідницьку творчість Іриней Фальковського, її поетику, треба було ширше зупинитися на співставленні її з доробком Івана Леванди, його сучасника і досить популярного не лише в київському середовищі ритора й, напевне, знаного єпископові.

Висновки, публікації М.М. Трофимука, додатки до дослідження відповідають тематиці дисертації, котра є вагомим внеском в сучасну національну літературознавчу медієвістику. Піднявши із забуття літературний доробок і постать Іриней Фальковського, дисертант відновив не лише історичну справедливість стосовно видатного українця, але й окреслив тематику для подальших наукових досліджень його внеску в різні галузі гуманітарних і точних наук.

Дисертантові варто було доопрацювати окремі твердження: зокрема, пояснити мотивацію стислості проповідей Фальковського для себе, розглянути їх у співставленні з проповідями, виголошуваними на Службі Божій; оприлюднити особи тих сучасників, які залишили спогади про письменника; уточнити ім'я Тимківського, записками якого дисертант користувався; уникати цитат і риторичних запитань у висновках; уважніше вчитати текст дисертації, виправити ім'я Хижняк із Зіновії на Зою.

Не дивлячись на висловлені побажання та зауваги, дисертаційне дослідження М.М. Трофимука **«Творчість Іриней Фальковського у контексті української літератури кінця XVIII - початку XIX ст.»** написане фахово зріло, самостійно, є значним науковим внеском в історію національної літератури, актуальне й новаторське в реконструкції творчого доробку письменника та його місця в історії національної літератури, освіти, науки.

Зміст дисертації відповідає загальним вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. за №567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ України №656 від 19.08.2015 р., №1159 від 30.12.2015 р. та №567 від 27.07.2016 р.), що подаються на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література.

Д.ф.н.. професор кафедри
української і зарубіжної літератури
та методики навчання імені М.Максимовича
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені
Григорія Сковороди»

М.П. Корпанюк.

ПІДПИС Корпанюк М.П.
Засвідчую:
Нач. ВК Тюхтієв-П.М. Тюхтієв